

ALAKÍTHATJA-E A TÖRTÉNELMET EGY ASSZONY? ESZTER TÖRTÉNETE, AZ „ELTAKART ARC” KÖNYVE¹

PORKOLÁB JUDIT — BODA ISTVÁN KÁROLY

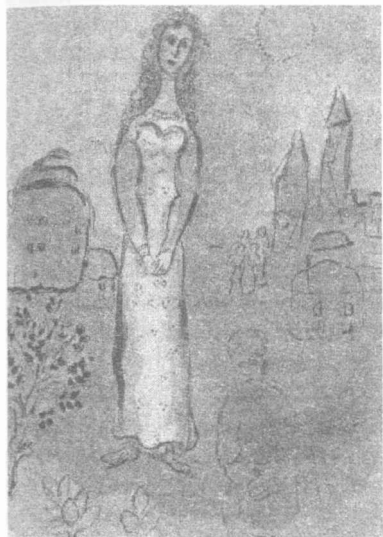
Debreceni Egyetem, Informatikai Kar

4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

bodai@inf.unideb.hu

Kivonat: Eszter alakját nagyszámú irodalmi és képzőművészeti alkotás dolgozza fel, és történetéről számos magyarázat jelent meg. A szakirodalom szinte többszöröse a bibliai történetnek. Az ok, hogy ennyien foglalkoztak vele, magában a novellaszerű részben rejlik, amelynek tartalma és a Bibliától bizonyos mértékig eltérő megfogalmazásai lehetőséget adnak a különböző értelmezésekre. Tanulmányunkban főleg az intertextuális vonatkozásokat keressük, és az ezek alapján kapott hiperszöveget értelmezzük. Ezzel elérhetjük, hogy a különböző értelmezések és az Eszter könyvéhez kapcsolható szövegek új összefüggéseket hozzanak létre és ezáltal a bibliai szöveg a mai, XXI. századi olvasónak is újat tudjon mondani.

Kulcsszavak: Eszter története, Biblia, intertextualitás, hipertext, archetipikus női szerepek.

1. Eszter könyvének cselekménye

A történet az Akhaimenida dinasztia egyik tagjának, Ahasvéros Achavérus királynak (valószínűleg Xerxes Kr.e. 485-465) udvarában játszódik. A perzsa birodalom hatalmas volt, kelet-nyugati irányban 4000 km, észak-déli irányban 1500 km átmérőjű. 127 tartományból állt, Indiától Etiópiáig terjedt, három fővárosa Persepolis, Echbatana és Susán (Szuzán). *Eszter könyve* ez utóbbiban játszódik, ez volt a perzsa királyok téli tartózkodásának helye volt.

Ahasvéros nagy lakomát rendez, ez alkalmat ad a történet írójának, hogy leírja a király csodálatos palotáját. A lakomára Vasti királyné nem jön el, hiába rendelkezik így a király. Engedetlensége miatt elbocsátják, és a birodalomból a háremben összegyűjtik a legszebb lányokat, akik közül a király Eszter² választja ki. Eszter Mardokeusnak (Mordechájnak), egy menekült zsidó embernek a nevelt lánya. Eltitkolja származását egészen addig, amíg népének nem lesz szüksége rá. Ámán (Hámán) főminiszter ki akarja irtani a zsidókat, mert Mardokeus nem hajt előtte fejet. Eszter cselledélve, felhasználja asszonyiságát és szépségét, majd a király féltékenységét. Legyőzi Ámánt, akinek a helyére Mardokeus kerül, és a zsidó nép megmenekül.

2. A történet szerzőségéről

A szerzőséget illetően különböző feltevések vannak.³ Fontos szerepet tölt be a héber mítoszban: „Az *Eszter könyve* az egyetlen az «Öt Megilla» közül, amely külföldön íródott, az ún. gáluti⁴ zsidóknak. Ez az, amit a Purim előestéjén és reggelén olvasnak fel a

zsinagógákban. Nyelvezete tökéletes héber, de szellemisége, és az a tény, hogy Isten neve nem szerepel benne, bizonyosság a mű gáluti eredetére. Ezenkívül csak Dániel könyve és Ezra könyvének egy része íródott a gálutban, de ezek arameus nyelven” (Kraus 1998: 207).

Az idézet rámutat arra, hogy a héber mitológiában és a zsidó nép történetében, a száműzetésben milyen nagy jelentőségű a Biblia szerepe. A babiloni fogságba hurcolt nép számára (i.e. 587) a hagyományokhoz, a valláshoz való ragaszkodás volt a szellemi összetartó erő. Később, amikor perzsa fennhatóság alá kerültek, fontos volt, hogy összegyűjtsék azokat az iratokat, amelyek a zsidó nép fennmaradásához kellettek. Így kerülhetett bele Eszter története is az Ószövetségbe, minden profán megfogalmazása ellenére, mert üzenetet közvetített a sokat szenvedő nép számára: egy asszony a maga hitével megmentheti a népet. Nem rögtön kanonizálták a Talmudban, féltek, hogy gyűlölködést szít a népek között a befejezésben történő öldöklés⁵ (Kraus 1998: 208). Mégis azért került bele a Talmudba és a zsidó ünnepek közé, mert „a történesek mögött az isteni Gondviselés rejtezik, ... amely mindig vigyazza a zsidókat, és nem engedi meg, hogy eltűnjenek a történelemből” (Kraus 1998: 209).

A történetben benne van a *pur* szó, ami sorsvetést jelent; a zsidó nép Ámán akarata ellenére megmenekült, a „sorsvetés” pozitívummá vált, ezért lett Eszter könyve a Purim ünnepének legfontosabb olvasmánya. Emlékeztetőül minden időben és hálaadásként a Gondviselésnek.

3. Eszter könyve a keresztény bibliában

A keresztény Biblia is kanonizálja Eszter könyvét, megjegyzi a magyarázat itt is, hogy Isten neve nem fordul elő a történetben (Biblia 1997: 1094), de minden cselekedet mögött ott érezzük a Gondviselés akaratát, amely megmenti az Őbenne bízókat. Ez köti össze a többi bibliai nőalak jellemével és sorsával Esztert: Sára, Rebeka, Ráchel, Judit, Rúth, Hanna egyaránt bízott az Úrban, erős volt a hitük, mint Eszternek A könyv valószínű keletkezése a Kr.e. 2-4. sz. közé tehető. Időben „a könyv keletkezése korábbi a keresztény kinyilatkoztatásnál. Érvényesülnek benne irodalmi motívumok is, pl. a hárem cselszövései; a mérszárlások nem szolgálnak másra, mint a történet drámaivá tételére” (Biblia 1997: 1094).

4. Intertextuális vonatkozások

Eszter egyénisége olyan összetett, hogy akaratlanul is felmerül a kérdés: vajon volt-e még egy ilyen nő, aki asszonyiságával, szépségével, finom erotikájával és okosságával így tudta irányítani a történelmet? Bizonyára sokan voltak, akár a valóságos életben, akár a világirodalomban. Mi most néhány párhuzamot említünk csupán. Az *Ezeregyéjszaka meséi* azért is idekívánczozik, mert a történet egyes motívumai visszavezethetők a perzsa mesékre.⁶ Sahiár király csalódott a feleségében, megölette szeretőivel együtt, és ezek után bárkit vett el, az első éjszaka után megölette, kivégeztette. Nagyvezírének egyik lánya, Sahrazád (ismert nevén Sehereszádé) megváltoztatta a királyt, és magatartásával megmentette magát és többi nőtársát.

Az *Ezeregyéjszaka meséinek* kerettörténetében, az arab népi irodalom gyűjteményében az ő alakja mutat bizonyos rokonságot Eszterével. A kerettörténetben férjhez megy a királyhoz, de az első, gyönyört keltő éjszakán „kimeríthetetlen meséivel nagy veszélyt hárít el”.⁷ Ehhez nemcsak szépség kell, hanem fantázia, sokat ígérő asszonyiság, találékonyosság, tehát mindaz, ami Eszternek is megvan.

A párhuzamot erősíti, hogy az *Ezeregyéjszaka* meséi „a legkülönbözőbb eredetű elemeket (óind, perzsa, óegyiptomi, mezopotámiai, zsidó, keresztény stb.) asszimilálta”.⁸ Tehát hatással lehetett a Talmudra, ill. a héber apokrifek számos jelképének kialakulására. Fontos motívumok: Salamon varázsgyűrűje (Eszter történetében kétszer is sorsdöntő a gyűrű, előbb a gonosz Ámán kezébe adja Ahasvéros király, majd Mardokeus kapja meg, és ezzel menti meg a zsidó népet), a háremben történő események, és az álom.

Műfaji szempontból is hasonlóság van a két mű, a *Biblia* és az *Ezeregyéjszaka* meséi két részlete között. „Formai szempontból a legérdekesebb a novellisztikus mesék fejlődése a tiszta novella irányába.”⁹ A bibliai Eszter története is felfogható novellának, a modern elbeszélésekhez hasonlóan telve van a cselekmény retardációkkal, tudatos szerkesztési megoldásokkal, és akár az *Ezeregyéjszaka*ban, itt is találkozunk kerettörténettel, Mardokeus álmával.

Ahogy Sahriár cselekedete kerettörténetet ad a keleti mesegyűjteményhez, Mardokeus álma is ezt a funkciót tölti be: Eszter könyvét Mardokeus álma nyitja és ennek a magyarázata zárja keretként. Későbbi betoldás ez a rész, a Károli Bibliában nem található, de a Vulgátában igen. Nem tartozik a cselekményhez, de szimbolikus jelentése van az egész történet megértéséhez. Előre vetíti, hogy szörnyű dolgok fognak történni, de végül minden jóra fordul. Az álom jelentősége igen nagy a Bibliában (gondoljunk pl. József álomfejtésére, amely a Koránban Juszuf álomfejtése címen is megtalálható), rendszerint az Úr üzenetét közvetíti. Az expozícióban leírt álom drámai helyzetet teremt, de ez is a célja.

„Ez volt az álma: kiáltozás és lárma, mennydörgés és földrengés, nagy felfordulás az egész földön. Egyszer csak előkerült két hatalmas sárkány, s mind a kettő készen állt a támadásra. Rettenetesen üvöltöttek. Ordításuk arra indította a népeket, hogy harcoljanak az igaz nép ellen. A sötétség és a homály napja volt! Szorongás és aggódás, félelem és nagy rettegés volt a földön. Az igazak egész népe rettegett a rá váró veszedelemtől, várta pusztulását és hívta az Istent. Könyörgésükre egy kis forrás bővizű, nagy folyóvá dagadt. Fényesség támadt, felvirradt a nap, s a megalázottak fölemelkedtek és eltiporták a hatalmasokat.” (Esz 1.1d-k)

A befejezésben maga Mardokeus magyaráz meg néhány jelképet az álmából:

„Mindent Isten vitt végbe. Emlékezz az álmra, amelyet ezekkel az eseményekkel kapcsolatban láttam — semmi sem maradt beteljesületlenül: sem a kis forrás, amely folyóvá dagadt, sem a fény, amely felragyogott, sem a nap, sem pedig a víz bősége. Eszter ez a folyó, akit a király feleségül vett és királynévá tett. A két sárkány én vagyok meg Ámán. A nemzetek azok, akik összegyűltek, hogy kiirtsák a zsidók nevét.” (Esz 10. 3a-e)

Mardokeus álmában a sárkányok, a forrás, a nap mind a népmesékre is jellemző motívumok. Hasonló motívum a gyűrű is: ez a hatalom jelképe, a népmesékben sokszor varázserővel bír, és akinek átadja a király, az a nevében cselekedhet. Ez történt József és a fáraó esetében is: „Azután a fáraó levette pecsétgyűrűjét az ujjáról és József ujjára húzta, bíbor ruhába öltöztette, és aranyláncot akasztott a nyakába” (Ter 41.42).

Népmesére emlékeztető fordulat még a szövegben a „fele királyság” kifejezés is. Ahasvéros király háromszor is említi:

- „Mi a baj, Eszter, mondd, mi a kívánságod? Országom felét is megkapod, ha kívánod.” (Eszter 5.3)
- „Mondd, mi a kérésed? Teljesítem. Mit kívánsz? Országom felét is megkapod, ha kívánod.” (Eszter 5.6)
- „Mondd, mit kérsz, Eszter királyné? Teljesítem. Mit kívánsz? Országom felét is megkapod, ha kívánod.” (Eszter 7.2)

Ez a mondatfordulat Márk Evangéliumában is megtalálható: „Bármit kérsz, megadom, akár országom felét is” — mondja Heródes király a lányának (Mk 6.23).

5. Eszter történetének időbeli elhelyezése

Figyelemreméltó a történet időbeli elhelyezése. A cselekmény Ahasvéros király uralkodásának 2. évében, Nisszán hónap első napján kezdődik. A lakoma, amit a király rendez, az uralkodás 3. évében van. Esztert a király országlásának 7. évében, a 10. hónapban (Tébet hónapja) viszik a király elé. Majd Ahasvéros király uralkodásának 12. évében, Nisszán hónapban „purt” vagyis sorsot vetettek, hogy Ámán mikor kezdje el a zsidók kiirtását; a sors a 12., azaz Adar hónapra esett. Annak 13. napján adta ki Ámán a királyi gyűrü segítségével a zsidók elleni rendeletet. (A húsvéti ünnep előtt történik mindez, amikor a zsidók a szabadulást hirdetik.) Ebben az évben, a harmadik hónapban (Siván hónap) fordul meg a zsidók sorsa.

6. A szereplők származása

A szereplőket nemzedékekre visszamenően jellemzi származásuk. Ámán származása: Az amelitákhoz tartozott, akiket a zsidók kiirtottak (2Móz 17.8-16). Tehát a gyűlölete Mardokeus és a zsidó nép ellen innen is származhatott, és így lett a történet legfontosabb konfliktusának oka.

Mardokeus,¹⁰ Jaimnak a fia, (aki) Simi fia volt, az meg Kis fia. Benjamin törzsből származott, Szuzában lakó zsidó ember volt, egy tekintélyes férfi, aki a királyi udvarban teljesített szolgálatot. Azok közé az elhurcoltak közé tartozott, akiket Babilon királya, Nebukadnezár vitt fogságba Jechonjával, Júdea királyával egyetemben. Itt nemcsak az egyik főszereplő „nacionáljáról” van szó, hanem utalás történik a zsidó nép történetére is.

7. Eszter alakja

Számunkra a legfontosabb Eszter alakja, mert ő határozza meg az egész cselekményt, ő áll a történet fókuszában. Eszter neve többféleképpen érthető: Eredeti héber neve Hadassza, csillagot jelent.¹¹ Más adatok szerint: „Eszter neve babiloni eredetű (Istar), akárcsak Mardokeusé¹² — Hadassza mirtuszt jelent. Talán névváltoztatásról van szó, mint József (Ter 41.45) vagy a három ifjú esetében (Dán 1.7). — A görög szöveg szerint Mardokeus feleségül vette Esztert. A későbbi zsidó hagyomány a görög fordítás alapján szintén ezt tartotta.”¹³

A talmudi forrás szerint Eszter neve héber eredetű, mivel titkolózott, nem árulta el származását. (A szótó héberül rejtettséget, rejtelmet is jelent.) A Talmud utalást lát a Tórában Eszterre vonatkozólag: „Én pedig elrejttem arcomat.” (5Móz 31.18). Csak akkor fedi fel arcát, származását, amikor népének szüksége van rá. Az eltakart Arc megmutatkozik.

Torquato Tasso, a nagy olasz író Eszterről szóló művében így mutatja be a nő alakját:

„Elől megy a lány — körülte bámuló tömeg
báját nem kendőzné, ám vele nem is kérked.
Szemét lesütve jön, ruhája egyszerű anyag,
S kecses, könnyed lépte győzelmet arat,
Hisz oly önfeledten gyönyörű ...

Ki csak látja, mind csodálja
A király előtt álló büszke nőt”.¹⁴

Racine, a francia klasszicizmus nagy alakja drámát írt a bibliai történetből. Egyik részletéből világosan látszik a király és Eszter viszonya:

„Ó, nap, ki nem hunyó örök tüze az égnek!
Lelkemben zűrzavar; és reszketéstelen
E kint s megrendülést magam se nézhetem.
Királynóm, csillapulj, félelmed végre győzd le,
Mint Achasvérusod legfőbb megihletője,
Ne érezz mást, csupán forró szeretetét,
Szólj, néked adjam-é országaim felét?”

(II. felvonás 6. jelenet)

Eszter attribútumai: szerénység, félelem¹⁵, szépség, majd amikor szükség van rá: bátorság. A királyé: hatalom és Eszter királyné szeretete. Az alapkérdés: mit tehet, mit érhet el egy nő? És persze: hogyan? Eszter elsősorban feleség, és mint ilyen, a Héra nő bibliai archetípusa.¹⁶ Azonban kettős kötődése miatt különösen itt segít Seherezádé. Az Athéné-archetípus is nagyon erős benne: okos nő, aki eléri célját.¹⁷

8. Hipertextuális vonatkozások, női szerepek

A hatalommal rendelkező férj (király, híres író vagy tudós, „nagy ember”, hadvezér, menedzser, politikus, stb.) mellett a háttérben meghúzódó, de nemritkán rejtett szálakon keresztül a férfit irányító társ (nő, asszony, feleség, szerető stb.) szerepe valószínűleg olyan régi, mint maga a történelem. Az okos és befolyásos asszonyok sora – Hérától, Seherezádétól, Esztertől és a Példabeszédek „derék asszonyától”¹⁸ egészen Yoko Onoig, Hillary Clintonig, Maria Schriverrel bezárólag – végtelen. Aforizmaszerűen megfogalmazva:

Minden sikeres férfi mögött egy nő áll.

Vagy kissé szarkasztikusabban: „Mint rendesen, minden idióta mögött egy nagyszerű asszony áll” (John Lennon).¹⁹ A szeretett férfit befolyásolni képes nők eszköztára valószínűleg külön tanulmányt érdemelne; mi most megelégszünk azzal, hogy a Héra-Athéné archetípus, az „ötletdús feleség”²⁰ néhány jellegzetes, tipikus példáját felvillantuk az emberi kultúra gazdag, kimeríthetetlen tárházából.

Kezdjük a görög mitológiával: a hajótörött és segítségre szoruló Odüsszeusznak a phaiák királylány, Nauszikaa azt tanácsolja, hogy Áréte királynéhez forduljon, „mert ha Áréte, Nauszikaa édesanyja befogadja az idegent mint vendéget, akkor már nyert ügye van. Bizonyosra veheti, hogy jó szívvel lesz iránta Alkinoosz király is, teljesíti majd a kérését”.²¹

Folytassuk a Grimm testvérekkel, akiknek nem volt igazán jó véleményük erről az archetípusról. Hamupipőke²² és Hófehérke²³ mostohaanyjában a Héra-Athéné archetípus negatív oldala jelenik meg — mint ahogy D’Aulnoy meséjében, *A két madárban* is.²⁴ Hamupipőke és Százszorszép esetében a fő konfliktus a hősnő szépsége és a mostohatestvérek (mint leendő, férjhez adandó Héra-nők) csúnyasága,²⁵ Hófehérke esetében azonban maga a mostoha az, aki féltékeny Hófehérke szépségére.

A Grimm testvérek kortársa a 18-19. században Jane Austen. Ő az a nő, aki regényeiben éli és rajzolja meg a Héra-Athéné archetípust, egy olyan korban, amelyben „a siker a nők számára szinte kizárólag egy gazdag férjet jelentett”.²⁶ A női befolyásra az egyik legszebb példa Lizzy és Darcy kapcsolata, amelyben a fiatal, szép, de vagyontalan nő a gazdag és arisztokratikus férfi jellemét fokozatosan átformálja.

A huszadik században is sok példát találhatunk a szép, okos, tehetséges és befolyásos asszonyokra azok között a valóságos személyek között, akik férjükkel együtt képzelték el és élték le az életüket. Ilyen volt például Marie Curie²⁷ és Simone de Beauvoir.²⁸

9. Az Eszter-archetípus

Az ősi szövegek mellé rendelt későbbi Eszter-felidézések azt bizonyítják, hogy a történet női alakja intertextuálisan végigvonul az egész emberi kultúrán. A hipertext módszer többet tesz a pusztá felidézésnél, ráébreszti a modern embert arra, hogy a különböző szövegek együttese új minőséget hoz létre — esetünkben egy „hús-vér” női archetípust formál ki.²⁹ Így emelkedik ki *Eszter könyve* mint egyedi alkotás az általános emberi értékek szférájába.

Jegyzetek

¹ A héber mitológia szerint azért nevezik így Eszter könyvét, mert nem látható nyíltan az isteni Gondviselés (Hászter pánim). (Kraus 1998: 209) Egy másik vélemény szerint Eszter azért „Elrejtett arc”, mert titkolja származását. A héber szótó rejtettséget jelent, azért héber eredetű az Eszter név. (Kraus 2005: 89-90)

² A képen Marc Chagall alkotása látható.

³ „A hagyomány azt tartja, hogy Eszter könyvét a Nagy Szinódus (Kneszet Hágoldá) tagjai írták.” (Kraus 1998: 207) Egyes vélemények szerint maga Mardocheus (Mordecháj) és Eszter volt, aki leírta történetet. (Kraus 2005: 96)

⁴ Gálut (héber): száműzetés, diaszpóra. A Tóra több ízben beígért büntetése a parancsok be nem tartása miatt. A második Szentély pusztulása óta (i.sz. 70) a zsidók sorsa. A zsidók többsége ma is ebben él. (Kraus 1998: 256)

⁵ Egy későbbi bővítés során a könyvet tendenciózussá tették, s a végére rövid elbeszélést illesztettek a zsidók vérengző bosszújáról ellenségeik fölött; a bővítmény fikció. (Világirodalmi Lexikon 2. 1972: 1247)

⁶ (Britannica Hungarica 6. 1996: 348; Karssen 1993: 96)

⁷ (Világirodalmi Lexikon 2. 1972: 1339)

⁸ (Világirodalmi Lexikon 2. 1972: 1337)

⁹ (Világirodalmi Lexikon 2. 1972: 1340)

¹⁰ „A Mardokeus név a babiloni istennévből — Mardukból — származik (Ezd 2,2; Neh 7,7)” (Biblia 1997) A Gilgámes eposzban hősként szerepel; a mezopotámiai eposz is hatott a Bibliára.

¹¹ A csillag lehet a szépség szimbóluma: „Élt akkor Susan várában egy Mardokeus nevű bölcs zsidó, akinek az őseit erőszakkal hurcolták el Júdeából Babilóniába Nabukodonozor király katonái. Ez a Mardokeus nemcsak bölcs volt, hanem jószívű is. Magához fogadta például testvérének árváját, Hadadassárt, akit perzsául Eszternek: azaz Csillagnak hívtak. Eszter valóban olyan szép volt, mint a csillag.” (Szunyogh 1984: 201-202) De a csillag a fényt, egy távoli világ üzenetét is jelképezheti: „Az Újszövetség azt mondja, hogy a keresztyéneknek csillagként kell fényleniök a világban (Fil 2.15). Így fénylik Eszter is. Neve azt jelenti: «Csillag».” (Karssen 1993: 101)

¹² Itt találhatunk két újabb intertextuális vonatkozást. A babilóni teremtetéstörténet (a Kr.e. II. évezredből), és az Eszter mítosz „rokonságát” a nevek mutatják. Marduk teremti meg az embert, meghatározó szerepe van az eposzban; Istár pedig a szintén keleti, sumér ill. akkád Gilgamesben a szerelem istennője.

¹³ (Biblia 1997: 1160)

¹⁴ (Dickinson 1988: 19)

¹⁵ „De van még egy probléma: senki sem jelenhet meg hívatlanul a király előtt. Még a királyné sem. Ha mégis megteszi, ez az életébe kerülhet. És a királyné nem tudja: tart-e még iránta a király nagy szerelme, vagy pedig már másik asszony foglalta el a helyét. «Már harminc napja nem hívtak be a királyhoz» — mondja.” (Karssen 1993: 98)

¹⁶ „A Héra-archetípus segít a nőnek, hogy hűséges, kitartó és állhatatos legye, és minden nehézség ellenére kitartson partnere mellett. Héra elkötelezettsége feltétel nélküli és örök.” (Bolen 1997: 121) „Hérára is csak a sikeres férfiak hatnak igazán, akárcsak Athénére. [...] Különösen fogékony azonban a Héra-nő a melegségre vágyó nagy ember iránt. Ez az a helyzet, amelyet Zeusz állított elő, amikor didergő kismadár alakjában férközött Héra közelébe, s csak azután mutatta meg főistenit mivoltát. Gyakori, hogy a világban sikeres, hatalmas, Hérára vonzóan ható férfi érzelmileg éretlen, kisfiús, ha nőkről van szó, s ezt Héra nagyon pontosan megérzi. Az ilyen férfi teljesen az övé lehet, mert ezek a férfiak nem képesek szoros barátságra, más bajával nem sokat törődnek, és empátiás készségük fejletlen.” (Bolen 1997: 126)

¹⁷ „Athéné célja, hogy «valaki» legyen belőle. Ennek érdekében keményen dolgozik, tudomásul veszi a realitásokat és alkalmazkodik, tehát produktív is. Az archetípus erejét mutatja az a lendület, amivel logikáját és stratégiai képességeit latba veti a teljesítmény, az erő és a pénz világában is.” (Bolen 1997: 73) „Athéné az egyetemen valószínűleg az évfolyamelsővel járt. A hivatalban kiszemeli a felfutó ágban lévő férfit, azt, akiből előbb-utóbb első ember lesz. Hatodik érzéke van a győztes kiválasztásához és a hatalom jóindulatának elnyeréséhez. Erre egyrészt azért van szüksége, mert saját útját mentorként általában egy idősebb és sikeres úr egyengeti, másrészt — ez a hagyományosabb megoldása — maga áll társként, feleségként, titkárnőként vagy főnövrőként egy tehetséges és ambiciózus férfi mellé. [...] Ha munkakapcsolatról van szó, Athéné mindent megtesz, hogy képességeit és munkabírást észrevehesse. Ha már nélkülözhetetlen, vagy ő a második ember, ez teljesen kielégíti. A «nagy ember» hatalma az övé is. Színpalak mögötti játszmák, bizalmas értesülések és titkos üzleti praktikák terén fölülmúlhatatlan. Tanácsai általában találóak és használhatók — ha olykor kíméletlenek is. Az agyafűrt, Odüsszeuszhoz hasonló férfiakat kedveli leginkább.” (Bolen 1997: 76)

¹⁸ A „derék asszony” leírása a Példabeszédek könyvéből (idézi Dillow 1998: 11-12):

Derék asszonyt ki talál? Értéke a gyöngyét messze meghaladja.
Férje (egész) szívével ráhagvatkozik, és nem jár rosszul vele.
 Mindig a javára van, sose a kárára, életének minden napján.
 Előteremti a gyapjút és a kendert, és mindent beszerez, ügyes kézzel.
 Olyan, mint a kalmárok hajója: messze földről szállítja az élelmet.
 Bár még éjszaka van, már fölkel, és ellátja a háza népét eledellel, szolgálólányait egy egész napra valóval.
 Szántóföld után néz és meg is szerzi, szőlőt telepít a keze munkájából.
 Jól körülköti derekát az övével, és nekijeszíti karját a munkának.
 Tudja, hogy jó hasznót hajt, éjnek idején sem alszik ki lámpája.
 Kinyújtja a karját a guzsaly után, és a kezével megfogja az orsót.
Kiterjeszti kezét az elnyomott fölé. a szűkölködőnek meg a karját nyújtja.
 Nem kell féltennie háza népét a hótól: egész háza népét ellátta kettős ruhával,
 és takarókat is csinált magának. Ruhája bársonyos len és bíbor gyapjú.
Férjét a kapuknál igen nagyra tartják, hogyha tanácsban ül az ország véneivel.
 Ingeket is készít és eladja őket, öveket is árul a kereskedőnek.
 Az erő érzete veszi körül, vidáman néz a jövődő elé.
Ha kinyitja a száját, bölcsen beszél, jószágos tanítás (árad) a nyelvéről.
 Szemmel tartja háza népének munkáját, a tétlen lustaság nem kenyerere.
 Kiállnak fiai, s boldognak hirdetik, a férje is fölkel és így dicséri:
 «Sok asszony megmutatta, milyen derék, de te felülmúlod őket, mind valamennyit!»
 Csalfa dolog a báj, a szépség mulandó, de az okos asszonynak kijár a dicséret.
 Magasztaljátok keze munkájáért, a városkapuknál dicsérik tetteit!

(Péld 31.10-31)

¹⁹ (Salamon 1997: 12)

²⁰ „C» változat: Az ötletdús feleség

Isten terve szerint a boldog házassághoz egy lelki vezető és egy igazi segítőtárs szükséges. Ahelyett, hogy versengenének egymással, mint az «A» változatban, vagy panaszkodnának egymásra, mint a «B» változatban, az Isten szerinti házastársak kiegészítik egymást.

A nő méltóságában kibontakozó feleség igazi társ, kiegészítés férje számára. Nem csak meghagyja férjének a vezető szerepet, hanem tiszteletadásával és engedelmisségével bátorítja is. Ő választotta az engedelmisséget, mert Isten ezt parancsolta, és mivel meg van győződve, hogy csak egymás kiegészítése vezet életerős, boldog házassághoz, mely kiteljesedést hoz mindkettőjük számára.

Engedelmes, de közben szorgalmasan fejleszti képességeit, intelligenciáját, szorgalmát, hatékonyságát. Egyre nyájasabb, megértőbb, melegszívűbb, de egyben jól szervezett is szeretne lenni. [...] Ő nem az «A» változat igazgatója, nem is a «B» változat háziasszonya, hanem az igazgatóhelyettes. Kulcsszó: kiegészítés.” (Dillow 1998: 89)

²¹ (Szabó 1971: 308)

²² A Hamupipőke érdekessége, hogy a feleség-mostoha komisz természete a lányain keresztül valósul meg, akik igazi leendő Héra-nők, akik naphosszat „a tükör előtt páváskodnak” (a páva Héra szimbóluma!).

„Megjött a tél, fehér leplet borított a temetőre, aztán megjött a tavasz újra, felsütött a nap, kizöldült a határ, és a gazdag ember új asszonyt hozott a házhoz.

Ennek az asszonynak már volt két lánya, azok is vele jöttek. Arcuk szép fehér volt, de a szívük csúnya fekete. S attól fogva nehéz sora lett a szegény árva lánynak. Mostohatestvérei, ahol csak tudták, bántották; ők maguk egész nap a tükör előtt páváskodtak [...]” (Grimm 1980: 62)

²³ Hőféhérkében közvetetten megjelenik Héra másik szimbóluma, a szem (amely mindent lát) — a varázstükör képében. „Mikor a gyászév letelt, a király új feleséget hozott a házhoz. Szép asszony volt, az igaz, de olyan büszke, olyan kevély, sehogyan sem tűrhette, hogy valaki szebb legyen nála. Volt

egy varázstükre, azt minduntalan vallatóra fogta: *Mondd meg nékem, kis tükröm: / ki a legszebb a földön?*” (Grimm 1980: 121)

²⁴ D'Aulnoy meséjében is központi szerepet játszik Héra szimbóluma, a *szem* — amikor a gonosz és ravasz özvegyasszony fátylát fellebbentve rápillant a királyra, onnantól a királynak annyi.

„Hol volt, hol nem volt, élt valamikor egy nagyon gazdag király. Ennek a királynak meghalt a felesége, és ő sehogyan sem tudott vigasztalódni. [...]

Ekkor egy asszony lépett eléje, a gyász fekete fátylában jött: földet söprő ruhája s még köpenye is hullófekete volt. Hangosan sirt, jajgatva zokogott — fuldokló sirására a király először csodálkozva, azután megdöbbenven felnézett.

Így történt, hogy rögtön barátságosabban fogadta, mint a többi. És addig-addig beszélgettek, míg végül már nem találtak szót a fájdalmaikra.

Ekkor a ravasz özvegy [...] észrevette, hogy elég volt a sirásból, a gyászból és a halálból. Most kissé fellebbentette a fátylát, s az elgyötört király tekintete megpihent az asszonyon, aki egyszerre igen tetszetősen forgatta nagy kék szemét, melyet hosszú fekete pillák ámyékoltak.

A király érdeklődve nézte. Egyre kevesebbet emlegette a feleségét, végül már szót sem ejtett róla. És a hű alattvalók ugyancsak elcsodálkoztak, amikor megtudták, hogy feleségül vette az özvegyet.” (D'Aulnoy: A kék madár. In: A hét hulló 158-159)

²⁵ „De volt az új királynénak is egy lánya, ez a lány keresztanyjánál, Búbáj tündérnél nevelkedett: ettől azonban nem lett sem kecsesebb, sem szebb. Harcsának hívták, mert hatalmas szájában gerebenfogak lapítottak: apró szeme és lefittyedő, húsos, keres ajka volt. Zsíros és mocskos fekete hajához hozzá sem lehetett érni, nyálkás bőrét pedig mintha olajjal öntötték volna le.” (D'Aulnoy: A kék madár. In: A hét hulló 159)

²⁶ (Sichtermann 2001: 125)

²⁷ Marie Curie életrajzából a Héra-nővé válás folyamata rajzolódik ki: „A fiatal lengyel leány állandóan sápadt és sovány. Nem is csoda, hiszen csak a tanulmányainak él, elhanyagolja magát, keveset eszik, és túl sokat dolgozik. A megszállott fizikusnő közel áll ahhoz, hogy felörölje önmagát, amikor belép az életébe egy férfi, aki hajlandó és képes is gondoskodni róla: Pierre Curie. Ő is izig-vérig fizikus, mint Marie, mindkettejüknek csak a következő kísérlet jár a fejében.

A szerelem azonban mindenkit megváltoztat, még a fizikusokat is. [...]” (Sichtermann 2001: 164-165)

²⁸ „Életemben — mondta egyszer Simone de Beauvoir — vitathatatlan sikert értem el: Sartre-tal való kapcsolatomat.» Egy sor könyvet írt, amelyek nagy figyelmet kaptak, többek között *A más(ok)ik nem* címűt, amely szabályos klasszikussá avanzsált. A baloldaliak mellett foglalt állást az algériai háború ellen, az egyén, a népek és a nők elnyomása ellen, párizsi értelmiségiként és véleményalkotóként nagy befolyása volt — legnagyobb teljesítményének azonban, mindent összevetve, az életét tartotta Jean-Paul Sartre mellett. Valószínűleg ezt is jól ítélte meg ez a kifejezetten értelmes és realista nő. Hiszen Simone de Beauvoir főleg társként csinált történelmet. bebizonyította, hogy az egyenlő jogok elérése lehetséges, hogy az egyenértékűség — egy neves gondolkodó mellett — kiharcolható, és hogy a társnak nem kell üres szónak lennie.” (Sichtermann 2001: 242)

²⁹ „Egy férfi bement egy könyvtárba, és kért egy példányt a «Férfi a nő ura» című könyvből. A könyvtárosnő anélkül, hogy felnézett volna, a sarok felé bökött, és ezt mondta: «Uram, az az iromány a sarokban van.» 1963 óta a «The Feminine Mystique» (A női misztikum) kiadásával megkezdődött a Biblia nőkre vonatkozó fejezetének újraértékelése, női mivoltunkra, és az otthonban betöltött szerep[ü]nkre vonatkozóan. Különösen az *engedelmesség* szót illette sok gúny és megvetés. Mi is a nő szerepe? És ami ennél is fontosabb, mit mond erről a Biblia?” (Dillow 1998: 87)

Irodalom

- Biblia 1997. *Ószövetségi Szentírás I.* Budapest: Szent István Társulat.
- Biblia 1997. CD 5.0. Kilenc bibliafordítás teljes szövegű Folio Views adatbázisa. Budapest: Arcanum DataBases Kft.
- Bolen, Jean Shinoda 1997. *Bennünk élő istennők. A nő új lélekrajza.* Budapest: Stúdium Effektíve K. (Self Help sorozat)
- Britannica Hungarica 1996. *Világenciklopédia 6.* (Emberi-Fodroskel) Budapest: Magyar Világ Kiadó.
- Dickinson, G. T. 1988. *Eszter, aki elnyerte a király kegyeit.* H. N. Adventista Egyház.
- Dillow, L. 1998. *A társ ...* (Feleségek könyve). Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.
- Grimm testvérek 1980. *Grimm legszebb meséi.* Budapest: Móra Kiadó.
- A hét holló* 1962. Mesék. Budapest: Móra Kiadó.
- Karssen, G. 1993. *Nők a Bibliában.* Debrecen: Dorcas Aid International - Hungary.
- Kraus, N. 1998. *Az öt Tekercs.* Budapest: Göncöl Kiadó.
- Kraus, N. 2005. *Nők a Bibliában és a Talmudban.* Budapest: PolgArt.
- Salamon Gábor (szerk.) 1997. *Huron's Cross Quotes.* Biográf Kiadó.
- Sichtermann, B. 2001. *50 híres nő. A leghíresebb női egyéniségek.* Budapest: Alexandra.
- Szabó Árpád 1971. *A trójai háború.* Budapest: Móra Kiadó.
- Szunyogh Szabolcs 1984. *Bibliai mesék.* Budapest: Móra Kiadó.
- Világirodalmi Lexikon.* 2 köt. 1972. Budapest: Akadémiai Kiadó.